

Д. О. Холявко, слухач магістратури 2-го року навчання юридичного факультету ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; науковий керівник – ст. викл. кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України, канд. юрид. наук Р. В. Афанасієв

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

Дослідження присвячене аналізу чинного законодавства України щодо регулювання валютних відносин. Виявлення шляхів вдосконалення законодавства та встановлення прогалин з питань валютних обмежень в діючому законодавстві України.

Ключові слова: державне регулювання валютних відносин, валютні обмеження, законодавство.

Однією з головних характеристик сучасної світової економіки є тісний взаємозв'язок економік окремих держав. Міжнародний поділ праці, міжнародна торгівля, туризм, обмін новітніми технологіями, глобалізація фінансових відносин сприяють економічному розвитку як окремої держави, так і всього світового суспільства загалом. Проте інтеграція світової економіки має і певні негативні риси. Однією з них є вплив деструктивних явищ економіки однієї держави на економічну ситуацію в іншій.

На сучасному етапі розвитку, незважаючи на різний рівень економічного розвитку, інтегрованості в світову економіку, та особливості валютної політики, практично всі країни світу використовували або використовують валютні обмеження.

На сьогоднішній день в Україні склалася наступна ситуація: з однієї сторони наша держава ще не оговталась після останньої кризи 2008 р., що обумовлює використання валютних обмежень для захисту національної економіки, а з іншої – членство в Світовій організації торгівлі та інтеграція України до Європейського Союзу передбачає здійснення комплексу заходів, які повинні бути спрямовані на розвиток ринкових відносин і вихід вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародні ринки, що змушує переглянути вітчизняне законодавство, яке регулює валютні обмеження, у бік їх лібералізації.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо вдосконалення діючого в Україні законодавства щодо валютного регулювання і контролю в Україні.

Основною причиною використання валютних обмежень є захист національної економіки окремої держави від негативних явищ, які мають як зовнішні так і внутрішні джерела походження. Ці явища можуть “розхитати” валютно-фінансову систему країни, що призведе до дестабілізації всієї економіки.

Використання валютних обмежень спрямоване на підтримку валютного курсу, на вирівнювання платіжного балансу, на концентрацію валютних цінностей в руках держави для вирішення поточних і стратегічних завдань, попередження відтоку (а іноді притоку) капіталу, попередження спекуляцій. Крім того, виконуючи ці завдання за допомогою валютних обмежень, одночасно держава впливає і на формування довіри з боку населення до валютної політики, попереджуючи соціальні хвилювання.

З цього слідує, що валютні обмеження є одним з найбільш дієвих інструментів в арсеналі держави, який забезпечує стабільність національної грошової одиниці і всієї валютної системи, а тому важливість використання даного інструменту не викликає сумніву.

Іншою стороною використання валютних обмежень є створення перешкод у процесі інтеграції окремої держави у світову економіку та гальмування темпів розвитку власної економіки.

Важливо зазначити, що для України проблема використання валютних обмежень виникла з моменту отримання нею незалежності. Мова йде про те, що за часів існування Радянського союзу, на всій його території застосовувався режим валютної монополії, який

був спрямований на концентрацію всіх валютних ресурсів в руках держави. Але з отриманням незалежності почався процес перебудови національної економіки. На практиці це означало перехід від командно-адміністративної системи ведення господарства до ринкової, що вимагало і переходу від режиму валютної монополії до режиму валютного регулювання.

Дослідження цієї проблематики полягає в тому, щоб на основі аналізу юридичної, економічної та інших наук, а також аналізу чинних нормативно-правових актів та міжнародних договорів, досвіду державних органів та фінансово-кредитних установ поглибити знання про валютні обмеження, дослідивши їх специфіку, як методу державного валютного регулювання для розробки обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері у руслі лібералізації валютних відносин.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- визначити і охарактеризувати державне регулювання валютних відносин;
- визначити і охарактеризувати валютні обмеження як метод державного валютного регулювання;
- здійснити дослідження сучасного стану правового регулювання валютних обмежень з метою розробки обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України в цій сфері.

Так, державне регулювання валютних відносин можна визначити як діяльність уповноважених державою органів по регламентації поведінки суб'єктів валютних правовідносин з метою регулювання валютних правовідносин шляхом застосування адміністративних та економічних методів у відповідності з поточними і стратегічними цілями держави.

На основі великої кількості нормативно-правових актів, які були прийняті в останні роки можна сказати, що відбуваються постійні зміни в правовому регулюванні валютних відносин в Україні. Нормативна база є елементом надбудови над економічними відносинами в суспільстві. Маючи на сьогоднішній день таку активізацію у галузі валютної нормотворчості, особливо треба відмітити активність Національного банку України з видання підзаконних нормативно-правових актів.

На цей момент Україна, враховуючи існуючий в економічно розвинутих країнах світу досвід валютного регулювання і валютного контролю, оформила юридично і втілила на практиці досить жорстку модель системи валютного регулювання, яка проявляється в наявності великої кількості валютних обмежень, котра властива країнам з перехідною економікою. Однак ця модель валютної системи за її недовгу історію існування вже встигла зазнати суттєвих змін. Аналізуючи ці зміни та їх характер, можна дійти висновку про певну лібералізацію режиму валютного регулювання, переході його на більш високий рівень. Однак при цьому не можна забувати про той факт, що українська валютна система має ще достатньо таких елементів, як валютні обмеження завдяки яким утримується первісна жорсткість цієї системи.

На даний час в Україні вже склалася система нормативних актів, що регулюють валютні відносини. Мова йде про валютне законодавство, яке можна визначити як сукупність нормативних актів, до яких включають норми, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з порядком здійснення угод з валютними цінностями в межах країни та у відносинах з іноземними державами і громадянами (резидентами і нерезидентами), а також порядок ввезення, вивезення, переказу і пересилання з-за кордону і за кордон національної та іноземної валюти та інших валютних цінностей.

Основним нормативно-правовим актом, який діє на території України і закладає основи валютного регулювання в Україні і має найвищу юридичну силу є Конституція України. У ст. 92 встановлюється, що статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України встановлюється виключно законами України. У ст. 99 проголошено, що національною грошовою одиницею України є гривня [1]. Хоча в Основному законі валютні обмеження зовсім не згадуються, але для регулювання всього

валютного законодавства Конституція має фундаментальне значення. На рівні законів передусім треба назвати Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23 вересня 1994 р., у якому визначено порядок зарахування виручки резидентів в іноземній валюті на їхні валютні рахунки в уповноважених банках, строки зарахування цих сум та відповідальність за прострочення зазначених строків. А саме відповідно до якого виручка резидентів у іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності [2]. Цей вид валютного обмеження посідає головне місце у системі валютного регулювання, адже за його рахунок держава намагається залучити іноземні ресурси та наповнити свої резерви. Валютні обмеження також містяться в ряді інших законів, наприклад в законі України “Про банки і банківську діяльність” щодо ліцензування банківської діяльності, в зміст якої входять банківські операції з валютними цінностями [3], у законі “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” щодо того, що небанківська фінансова установа може здійснювати фінансові послуги лише на підставі відповідної ліцензії [4] та ін.

Також необхідно приділити увагу тому, що у Верховній Раді України за № 0925 від 23.11.2007 зареєстровано проект закону “Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні” [5]. Цим законопроектом пропонується врегулювати основні правила здійснення валютного регулювання та валютного контролю в Україні. У висновку на цей проект закону зазначається: “Основними новелами внесеного проекту є: уточнення термінологічного апарату у сфері валютного регулювання та валютного контролю, зокрема, введення нових термінів; визначення принципів валютного регулювання та валютного контролю; запровадження обов’язкового продажу резидентами іноземної валюти на валютному ринку України; надання дозволу фізичним особам резидентам України відкривати рахунки у установах банків за межами України, а також фізичним особам резидентам та нерезидентам без обмежень вивозити валюту України за межі України; встановлення порядку здійснення резидентами та нерезидентами резервування коштів; запровадження попередньої реєстрації податковими органами рахунків в банку за межами України; встановлення особливостей здійснення розрахунків за експортними та імпорнтними операціями; уточнення порядку та механізмів здійснення валютного контролю та застосування санкцій за порушення валютного законодавства.”

Але даний проект закону отримав значну кількість зауважень від різних органів державної влади, таких як Національний банк України, Державна податкова адміністрація, Міністерство економіки, Міністерства фінансів, що значно загальмувало процес лібералізації валютних операцій. Основним зауваженням є те, що швидка лібералізація операцій, пов’язаних з рухом капіталу з одного боку, та відсутність важелів впливу з боку держави щодо створення перепон відтоку капіталу з іншого боку, не дозволить створити достатні умови, за яких прихований витік капіталів за кордон втрачатиме економічну мотивацію, і не дасть змогу забезпечити концентрацію капіталу для розвитку національної економіки. Хоча і зазначається, що прийняття закону в поданій редакції є передчасним, але ідея лібералізації валютних операцій позитивно сприймається всіма учасниками розгляду.

Підсумовуючи вище наведене можна зазначити що валютні обмеження є дуже оперативним інструментом, який може швидко прийматися, змінюватися і відмінитися в залежності від економічної ситуації. На сучасному етапі розвитку України держава широко використовує даний інструмент, при цьому його застосування є цілком виправданим. Адже, якщо в даних умовах відмінити валютні обмеження, задекларувавши при цьому перехід до режиму вільного проведення валютних операцій, то це призведе до втечі капіталу з України, що негативно скажеться на економіці нашої держави.

Відповідно до поставленої мети щодо вдосконалення правового регулювання і підвищення рівня економічного розвитку після стабілізації економічної ситуації в Україні пропонуємо внести наступні зміни до чинного законодавства:

а) поступово відмовитися від повернення експортерами виручки за продані товари, роботи та послуги за кордон;

б) доопрацювати і прийняти Закон України “Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні”;

в) розширити поняття “валютні цінності” шляхом включення до нього такої категорії, як дорогоцінне каміння;

г) спростити процедури ліцензування з одночасним посиленням валютного контролю.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0&p=1322493194199516>. – Назва з екрана.
2. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті : Закон України: від 23.09.1994 року № 185/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 року №2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001 – № 5–6. – Ст. 30.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
5. Проект закону України “Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=29319. – Назва з екрана.

Холявко, Д.О. Стан та шляхи вдосконалення законодавства України щодо регулювання валютних відносин [Електронний документ] / Д.О. Холявко; наук. кер. Р.В. Афанасієв // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2011/12eb47362a8ddd23ff66515035e99623.pdf>